

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Paul Riesinger (2019). Konsten att etablera våroljevaxter. Landsbygdens folk, 15.3.2019, s. 34-35.

Etableringen av vårraps har lyckats. NSL:s fältstig 2016 hos Mikael Fröberg, Sjundea.

[JORDBRUK](#) [TEMA](#)

Konsten att etablera våroljeväxter

TEXT: Paul Riesinger

15. mars, 2019

FOTO: Paul Riesinger

Etableringen av våroljeväxter hotas av kyla, torka, skorpbildning och jordloppor. Utgångspunkten för ett frodigt bestånd är en snabb uppkomst.

Rybs- och rapsfrön är betydligt klenare än spannmålskärnor och utsädet skall därför sås betydligt grundare. Allt detta ökar kraven på grundbearbetningen och såbäddsberedningen.

I allmänhet skall frön sås så grunt att deras energiförråd räcker till för att medge en säker och snabb uppkomst. Tumregeln säger att sådjupet inte skall överskrida fröets diameter multiplicerat med faktorn tio.

Sår man ett frö för djupt, hinner energiförrådet ta slut innan grodden når markytan. Fastän en för djupt sådd grodd orkar komma upp, så har groningen ändå förbrukat onödigt mycket energi. Fotosyntesen tillför ny energi först då de gröna växtytorna kan binda koldioxid från luften.

En tillfällig brist på energi innebär att plantbildningen stannar på stället. I värsta fall dör den groende plantan. En fördubbling av såningsdjupet från 2,5 till fem centimeter har i försök med vårrops lett till ett halverat plantantal.

Vårrops och -rybs skall alltså sås på 2-3 centimeters djup. Ett absolut villkor för groningen är dock tillgången till vatten. Utsädet skall därför placeras på fuktig såbotten. På torkkänsliga lerjordar kan man således behöva så fyra centimeter djupt för att vattentillgången skall räcka till.

Bra bruk!

Såbäddsberedning och sådd förutsätter att jorden reder sig. Våroljeväxtfröna skall bäddas ner på ett grunt och fuktigt såbotten och täckas med ett finbrukat skikt jord. När aggregaten i såbädden är under två millimeter stora minskar luftflödet i, och därmed avdunstningen från, såbädden.

Direktsådd av våroljeväxter kan lyckas, men såbädden måste ovillkorligen vara vattenhållande och fröna måste täckas av små men stabila smulor.

Våroljeväxter ställer liknande krav på markstrukturen som vårsäd. Av tradition plöjs fälten på hösten. Om inte förekomsten av ogräs, skörderestburna växtsjukdomar och/eller mängden skörderester ställer hinder i vägen kan plöjningsfri bearbetning med pinnkultivator på hösten eller grund bearbetning med tallriksredskap på våren fungera.

På struktursvaga jordar rekommenderas ändå en djupare luckring.

Utjämning på hösten?

Då höga tiltkammor eller ett grovt bruk efter kultivatoren jämnas till först på våren leder detta till kraftiga fukthaltsvariationer i såbädden. En del frön blir hängandes i torr jord (där plogtiltans svacka har varit), medan andra smetas ner i alltför våt jord (där plogtiltans kam har varit).

En över hela arbetsbredden jämn fukthalt och en tillräckligt grund såbädd kan uppnås genom en utjämning av den bearbetade jorden redan på hösten.

Utjämning på hösten förutsätter ändå att skiftet torkar upp jämnt på våren, med andra ord att dräneringen och markstrukturen är i skick. I samband med plöjning kan utjämningen utföras med hjälp av en tiltpackare, kultivatorer är för detta ändamål ofta försedda med tilläggs- och/eller efterredskap.

En skild överfart med en tiltpackare, en sladd eller en pinnharv förutsätter en tillräckligt torr jordmån. Ett traditionellt alternativ till utjämning på hösten är en tidig sladdning på våren.

2018 var vattnet den begränsande faktorn. NSL:s fältstug hos Staffan Eliasson.

Skorpa är aldrig bra

Jordbearbetning innebär att större aggregat krossas i mindre partiklar. Såbäddsberedning bör ändå inte sönderdela aggregaten alltför kraftig. Det finns en risk för att nederbörd ytterligare skall bryta upp bindningen mellan markpartiklarna.

Under upptorkningen samlas sedan de minsta och lättaste partiklar på markytan, där de börjar bilda en skorpa. Därmed hindras de groende plantorna från att nå markytan. Ju intensivare bearbetning, desto kraftigare ”sönderharvas” markens aggregering, och desto längre tid tar det innan mikroberna kan återställa sammanhållningen mellan partiklarna.

Intensiv bearbetning ökar således det tidsfönster under vilket slamning och skorpbildning kan förekomma.

Risken för skorpbildning är generellt större på finmo- och mjälajordar, i synnerhet vid låg mullhalt. Skorpbrytning måste utföras i ett tidigt skede. Därvid skall beaktas att de tvåhjärtbladiga oljeväxterna har sin tillväxtpunkt ovanför bladen, i motsats till de enhjärtbladiga spannmålsarterna. Skorpbrytning i oljeväxter skall alltså ske ytterst varsamt, till exempel med vält eller ogräsharv.

På lerjordar kan skorpbildning förebyggas med hjälp av släckt kalk eller gips. Från dessa produkter frigörs kalcium som reagerar med lera. Reaktionen resulterar i en stabilisering av markstrukturen. Kalkens och gipsens strukturförbättrande effekt ökar därför med lerhalten.

Kalk har dessutom en pH-höjande effekt, medan gips inte påverkar markens pH-värde.

Raps inleder, rybs avslutar vårbruket

Groning och plantbildning påverkas av ett flertal omgivningsfaktorer, bland annat ett till växtarten anpassat sådjup, markkontakt, fukt och en tillräckligt hög mark- och lufttemperatur. En framgångsrik beståndsetablering begränsas av den faktor som minst av alla uppfyller den aktuella grödans krav.

För att gro kräver vårrybs en högre marktemperatur än vårraps (10-15 versus 5 grader Celsius). Vårrybs har dessutom en kortare växttid och en mindre benägenhet för drösning än vårraps.

Vårrybs kan således sås i anslutning till de vårsådda spannmålsslagen. Vårraps har en längre växttid och bör därför sås före vårsäd. Tidig sådd av vårraps lyckas på väl-dränerade och varma skiften, förutsatt att dagstemperaturen väntas stiga.

En alltför tidig sådd i kall jord resulterar däremot i fördröjd groning, utdragen uppkomst och en svag beståndsbildning. I synnerhet på mjälarika jordar ökar en utdragen uppkomst risken för att kraftigare nederbörd kan leda till slamning och skorpbildning.

FOTNOT: Arbetet med denna artikel har utförts inom projektet Pro Naturbruk. Skribenten Paul Riesinger är agronomie- och forstdoktor och lektor i växtodling vid Skuffis/Yrkeshögskolan Novia i Raseborg.